

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 18-19 квітня 2019 року)

**Суми
2019**

Катерина Сіріньок-Долгарьова,

к. н. із соц. ком., доцент кафедри журналістики

Запорізького національного університету

Людмила Стеценко,

студентка Запорізького національного університету

ПУБЛІЦИСТИКА ЄВГЕНА ГУЦАЛА У СВІТЛІ НОВІТНІХ ЕКСПАНСІОНІСТСЬКИХ ЗАГРОЗ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Актуальність теми. Здобуття Україною незалежності у 1991 році відкрило для нації багато можливостей культурного, економічного, геополітичного самоствердження. Разом із тим романтизм перших років незалежності, певне духовне відродження супроводжувався цілою низкою викликів, на які молода держава не завжди адекватно і успішно реагувала. Інтелектуальна інтелігенція тоді, і навіть більшою мірою сьогодні, наприкінці 10х рр. ХХІ століття, стала рушієм змін, культурних пророцтв та інновацій, які відкривають українцям їх істинну значущість і потенціал. Такими інтелектуальними волонтерами були і є публіцисти, до яких належить і визнаний майстер слова Євген Гуцало.

Мета розвідки: прослідкувати, як проблематика публіцистичної збірки Євгена Гуцала «Ментальність орди» розкриває питання експансіоністської політики Росії проти України у світлі новітніх загроз безпеці держави.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: охарактеризувати, які теми і проблеми є наскрізними у збірці Євгена Гуцала «Ментальність орди»; з'ясувати значення концептів «нація», «ментальність», «культура», які описано у творі; узагальнити знання про Є. Гуцала як публіциста.

Основні результати дослідження. Питання експансіоністських загроз гостро стоїть в Україні від 2014-го року, часів анексії Криму і початку російської агресії на Сході України. Особливу увагу дослідників цих процесів привертає їх інформаційна складова, пропагандистська спрямованість риторики, спрямованої на населення східних регіонів держави. Ми, в свою чергу, про це говорили у

наших попередніх дослідженнях, подаючи аналіз медійного ринку України з точки зору формування у громадян медіаграмотності та критичного мислення [6]. Проте новітні наукові розвідки і публіцистичні виступи (варто згадати хоча б збірку статей Оксани Забужко «І знов я влізаю в танк...», яка 2019 року здобула Шевченківську премію) стали продовженням тих творів, які несли публіцистичну думку про російсько-українські відносини задовго до 2014 року. Серед таких творів – збірка есеїв Євгена Гуцала «Ментальність орди», переважна більшість статей якої друкувалась у періодиці, зокрема в газеті «Літературна Україна» протягом 1993-1995 років. Ці тексти справили велике враження на читача. Як зазначає В. Клічак, «письменник-інтелектуал глибоко дослідив корені російської експансіоністської політики, джерела якої можна знайти в етнічній природі та ментальності російської нації. Окремі представники російських політичних, радикальних, націоналістичних сил проповідують відомі крайні погляди, особливо непримиренною є їхня позиція стосовно Української держави. [...] Відомий письменник хотів побачити в середовищі російської інтелігенції, особливо в тих, кого називали «совістю російської нації», звичайне розуміння національних проблем, розуміння того, що кожна нація має звичайнісіньке право на самостійне життя» [3, с. 262].

Перша стаття циклу «Буслаєвщина, або ж не вздовж, а впоперек каменя» була своєрідною полемічною відповіддю Євгена Гуцала на статтю російського дослідника Дмитра Лихачова, опубліковану в журналі «Новий мир» (№ 6, 1994 рік) під назвою «Нельзя уйти от самых себя». На думку дослідників Н. Фіголь і В. Медвідь, Є. Гуцало у ній аналізує «ті риси національного російського характеру, в яких заховані, на його думку, причини сучасного життя Росії, та як це позначилось на розвитку та становленні України» [5, с. 130]. Усі інші есеї продовжують цю полемічну лінію про ество російської національної душі та національного характеру.

Наше дослідження проблематики книги Євгена Гуцала «Ментальність орди» ми здійснили, застосовуючи метод концептуального аналізу, який було актуалізовано останнім часом у працях лінгвосоціологів, лінгвокультурологів і

медіазнавців, а саме В. Маслової, В. Манакіна, Л. Василик, П. Мірошніченка. На нашу думку, використання цього методу аналізу тексту дозволить виокремити основні стратегічні концепти, якими Євген Гуцало оперує у своїх есеях, розкриваючи сутність російського експансіоністського впливу на Україну.

Професор Л. Василик, говорить про те, що існує поділ на художні та пізнавальні концепти. На її думку, у публіцистиці переважають саме пізнавальні, оскільки воли логічні, реалістичні, у порівнянні з художніми концептами не мають такого широкого асоціативного ряду [1]. Але найкращого ефекту в донесенні інформації до читача досягає поєднання обох видів концептів.

Використовуючи методику концептуального аналізу, запропоновану вченим П. Мірошніченком [4, с. 99], при об'єктивізації вибірки слів-концептів у збірці Є. Гуцала «Ментальність орди» ми застосували три принципи:

- 1) принцип частотності вживання;
- 2) принцип високої культурної і словотвірної розробленості;
- 3) їх «ключовий» характер для духовності лінгвокультурного ареалу українців.

Таким чином, ми виділили три ключові пізнавальні концепти твору: «нація», «ментальність», «культура».

Ось як автор говорить *про російський національний характер (концепт «ментальність»)*: «Отже, обраний мною аспект розмови – саме російський національний характер, причім... лише один нюанс характеру, але, на мою думку, такий нюанс, який є далеко не вбогим Івашком чи безрідним Петрушкою поміж інших нюансів, і, можливо, саме він незмінно генеральний заводіяка монструального заквасу, згубний змії-спокусник, який водночас і кондове творяще начало» [2, с. 4].

А так – *про українських дух (концепт «культура»)* (у статті «Раби рабів, або ж "Какую Россию мы потеряли?"»): «коли ми навчимося не по-рабськи мислити про демократію та ринок, про незалежність? Коли ми навчимося мислити як вільні люди, а чи дух наш розтерзаний так і не захоче зійти з дуби,

призвичаївшись до її висоти як до висоти піднебесної? Господи, сохрани й помилуй» [2, с. 168].

Про любов до Батьківщини (концепт «нація») публіцист роздумує у статті «Безодня, або ж Іван Грозний: "Все воры"»: «Ох ця вже любов, коли, як мовиться "любов – зла, полюбиш і козла", а тут же не якийсь козел, а таки матушка Росія, яка й повинна пробуджувати любов – хай і сліпу, але любов зовсім не таку любов, як у П. Чаадаєва» [2, с. 32].

Отож, досліджувані концепти представлені такими словами: «*нація*» – любов до Батьківщини, український дух, народ, етнос, державність; «*ментальність*» – національний характер, українська народна душа, слово, українська мова; «*культура*» – Бог, мудрість, безсмертна людська душа. *Антиконцепти* (концепти протилежного, негативного значення) представлено такими словами: російський національний характер, орда, розбійництво, государ-тиран, Росія-на-Крові, широка російська душа, злодійство, розгул, великоросійська національна гордість.

Висновки роботи, їх цінність. Пророча публіцистика Євгена Гуцала містить цілу низку концептів, утілених у концептуальні асоціативно-сміслові поля. Автор втілює ці концепти в глибоких публіцистичних роздумах, їх можна логічно проаналізувати, через них він виражає і продовжує думку, розвиває, уточнює її відтінки. Розроблені Є. Гуцалом концепти є цінним емпіричним матеріалом для майбутніх розвідок у царині історії, лінгвістики, публіцистики, медіа студій, які намагатимуться описати політику Росії щодо України, пояснити і проаналізувати сучасні події і, перш за все, військову агресію Росії на Сході України. Отож, враховуючи злободенність тематики збірки «Ментальність орди», актуальними є подальші дослідження концептосфери публіцистики Євгена Гуцала.

Список використаних джерел:

1. Василик Л. Є. Методологічний аспект рецепції концепту в публіцистичному тексті / Л. Є. Василик // Питання літературознавства. – 2006. – Вип. 72. – С. 292–298.

2. Гуцало Є. П. Ментальність орди. Статті / Є. П. Гуцало. К. : ВЦ «Просвіта», 1996. – 176 с.
3. Клічак В. Й. Внесок видань видавничого центру «Просвіта» у формування національного інтелектуалізму української публіцистики / В. Й. Клічак [Електронний ресурс] // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Том 54. – Січень–березень. – С. 262–267. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2014_54_53.
4. Мірошніченко П. В. Концептуальний аналіз у мас-медійних дослідженнях / П. В. Мірошніченко / Методологія досліджень мас-медіа : робоча книга (handbook) / за заг. ред. К. Г. Сіріньок-Долгарьової. – Запоріжжя : ЗНУ, 2017. – С. 93–101.
5. Фіголь Н. М., Медвідь В. В. Засоби мовної експресії в циклі статей Євгена Гуцала «Ментальність орди» / Н. М. Фіголь, В. В. Медвідь [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2012. – Вип. 24. – С. 129–140. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2012_24_15.
6. Sirinyok-Dolgaryova K. Patriotism vs. Propaganda in mass media during information war in Ukraine : media literacy prospective / Katerina Sirinyok-Dolgaryova / Propaganda vs Counterpropaganda in Media Space: Past, Present, Future. – Zaporizhzhya : Inter-M, 2018. – P. 329–333.